

363

ALGEMENE ASPECTEN VAN HET ECONOMISCH VERANTWOORDE BEDRIJF

A. R. VAN NES

Landbouw Economisch Instituut

B.D. 363

0-12

58/1203

ALGEMENE ASPECTEN VAN HET ECONOMISCH VERANTWOORDE BEDRIJF

A. R. VAN NES

Landbouw Economisch Instituut

1 AFBAKENING VAN HET ONDERWERP

Bij het voeren van een landbouwbeleid moet men steeds twee zaken goed onderscheiden, namelijk :

- a De doelstelling van het beleid. Deze doelstelling kan zowel zeer kernachtig geformuleerd alleen het principe weergeven, als meer uitvoerig een aantal concrete doelstellingen opsommen.
- b De middelen, welke ons ter verwezenlijking van het gestelde doel ter beschikking staan.

Deze beide elementen houden uiteraard nauw verband met elkaar. Immers, het heeft weinig zin een bepaalde doelstelling te formuleren, indien er geen middelen zijn of indien de middelen die er zijn, niet in aanmerking komen om die doelstelling te verwezenlijken.

Thans zullen wij echter van dit laatste punt, dus van de vraag hoe wij een bepaalde doelstelling in de praktijk kunnen verwezenlijken, abstraheren. Wij zullen ons beperken tot de vraag of de kernachtig geformuleerde doelstelling – welke formule dus alleen het principiële uitgangspunt van het beleid weergeeft – „het handhaven van een redelijke mate van bestaanszekerheid voor het goed geleide, sociaal en economisch verantwoorde bedrijf”, een bruikbaar uitgangspunt voor het landbouwbeleid vormt. In de eerste plaats komen wij dan tot de vraag : wat moet worden verstaan onder een sociaal en economisch verantwoord bedrijf?

2 OMSCHRIJVING VAN HET ECONOMISCH VERANTWOORDE BEDRIJF

Uit het feit dat als afzonderlijke eis wordt gesteld, dat het bedrijf „goed geleid” moet worden, kan men concluderen dat de uitdrukking „sociaal en economisch verantwoord” betrekking heeft op de organisatie van het bedrijf, d.w.z. op de verhouding waarin de productiefactoren arbeid, grond en kapitaal in het bedrijf zijn samengevoegd.

Wanneer kunnen wij in dit verband spreken van een economisch verantwoord bedrijf? Wij kunnen hierbij tweërlei maatstaf hanteren :

- a Men kan het al of niet economisch verantwoord zijn afmeten aan een bepaald prijsniveau. Uitgaande van een bepaald prijsniveau kan men dan die bedrijven (nog net) economisch verantwoord noemen, die (nog net) met winst produceren. Deze interpretatie van het begrip „economisch verantwoord” in de doelstelling van het landbouwbeleid komt echter niet in aanmerking, omdat men hiermee in een cirkelredenering vervalt.

Het gaat immers b.v. in de prijspolitiek om de vraag dat prijsniveau te bepalen, dat minimaal verwoezenlijkt moet worden om voor het goed geleide, sociaal en economisch verantwoorde bedrijf een redelijk bestaan te handhaven. Bij deze interpretatie zou men dus juist dat wat men zoekt, nl. een bepaald prijsniveau, reeds moeten kennen om te bepalen, welke categorie van bedrijven het uitgangspunt van het beleid zullen vormen.

- b Men kan het al of niet economisch verantwoord zijn afmeten aan de vraag of de productiefactoren zo doelmatig mogelijk worden gebruikt.

Volgens dit criterium noemt men die bedrijven economisch verantwoord, waarbij de samenvoeging van productiefactoren optimaal is, in die zin, dat elk der productiefactoren elders – d.w.z. buiten de landbouw of binnen de landbouw in een anders samengestelde combinatie – geen groter nut kan opleveren. In deze opvatting zijn dus slechts die bedrijven economisch verantwoord, die – binnen de gegeven natuurlijke omstandigheden van bodem, vruchtbaarheid en klimaat – zo doelmatig mogelijk produceren dank zij een optimale bedrijfs-grootte, een optimaal productieplan, een optimale mechanisatiegraad enz.

3 VERBETERING VAN HET CRITERIUM

Ik geloof, dat wij veilig kunnen aannemen, dat het grootste deel van onze landbouwbedrijven aan het hiervoor genoemde criterium niet beantwoordt. Men kan zich daarom afvragen of de absolute eis, dat het bedrijf economisch verantwoord moet zijn, wel zinvol is en een bruikbaar uitgangspunt voor het beleid vormt. Dat dit niet het geval is, blijkt wel uit het feit dat bovendien als eis wordt gesteld, dat het bedrijf sociaal verantwoord moet zijn.

Strikt genomen is deze formulering een contradictio in terminis, een tegenstrijdigheid in zichzelf. Immers in onze huidige samenleving is het streven naar uitsluitend economisch verantwoorde bedrijven (d.w.z. bedrijven met een optimale combinatie van productiefactoren) sociaal niet verantwoord. In de zandgebieden zal men b.v. vele bedrijven sociaal verantwoord noemen, die strikt genomen economisch niet verantwoord zijn (d.w.z. niet optimaal zijn georganiseerd). De eis, dat het bedrijf sociaal verantwoord moet zijn, houdt dus een beperking in t.o.v. de eisen, welke men van economisch gezichtspunt uit moet stellen.

Overigens betekent dit, dat de formulering „èn sociaal èn economisch verantwoord” niet juist is. In deze formulering worden beide eisen absoluut gesteld, terwijl men in feite naar een compromis tussen de eisen van sociaal en economisch gezichtspunt uit streeft. Een betere formulering, welke het betrekkelijke van beide eisen duidelijker weergeeft en welke het compromis duidelijker tot uitdrukking brengt, zou zijn: „het handhaven van een redelijke mate van bestaanszekerheid voor het goed geleide, sociaal-economisch verantwoorde bedrijf”.

4 HET CRITERIUM ALS UITGANGSPUNT VOOR HET BELEID

In de eerste plaats rijst nu de vraag of dit bedrijf voldoende in cijfers te concretiseren is. Wil men immers een beleid voeren, dat erop gericht is voor deze categorie een redelijk bestaan te handhaven, dan zal men over de nodige gegevens van deze bedrijven moeten beschikken. Het moeilijke punt hierbij is

het vaststellen van de categorie van bedrijven, welke men nog sociaal-economisch verantwoord wenst te noemen.

Hierbij dient men wel te bedenken, dat het begrip sociaal-economisch verantwoord in beginsel niet statisch maar dynamisch is. Wat vandaag, in de huidige fase van de economische ontwikkelingsgang, nog sociaal-economisch verantwoord kan worden genoemd, zal dit over 10 of 20 jaar niet meer zijn. Ook in de landbouw zal de organisatie van de bedrijven, de verhouding dus waarin de productiefactoren arbeid, grond en kapitaal in het bedrijf samenwerken, zich moeten aanpassen bij de voortschrijdende technische en economische ontwikkeling. Ik kan hier verwijzen naar het zeer instructieve artikel van RIJNEVELD over „De agrarische werkgelegenheid op lange termijn” in het E.S.B.-nummer van 25 Mei 1955.

Toch komt het mij voor dat, bij de praktische uitwerking van het beleid, het vaststellen van de categorie van bedrijven welke men onder de huidige omstandigheden nog sociaal-economisch verantwoord wil noemen, niet het moeilijkste probleem is. Van de personen, die bij het beleid betrokken zijn, wordt in dit opzicht meer moed dan economisch inzicht gevraagd, alhoewel toegegeven moet worden, dat met betrekking tot dit vraagstuk de juiste economische visie de desbetreffende personen wellicht moediger kan maken.

Overigens worden deze beslissingen bij de praktische beleidsvoering regelmatig genomen. Als men de garantieprijs en de melkprijstoeslag voor de zandgronden b.v. baseert op de productiekosten van bedrijven in de grootte-klassen van 7-10 ha, accepteert men immers deze bedrijven als te zijn in overeenstemming met het uitgangspunt van het beleid, d.w.z. verklaart men deze categorie bedrijven tot sociaal-economisch verantwoord.

Bij deze uitwerking van het beleid zijn economische overwegingen echter wel zeer sterk naar de achtergrond gedrongen, terwijl men het sociale aspect zeer zwaar laat wegen. Dit blijkt b.v. heel duidelijk, wanneer het L.E.I. constateert dat het kostprijsverschil tussen de zandgebieden en weidestroken voor een groot deel wordt veroorzaakt door de geringere omvang van de rundveestapel op de kleinere gemengde bedrijven. Voor een belangrijk deel vindt dit verschil dus zijn oorzaak in de organisatie van het bedrijf, in de verhouding waarin de productiefactoren arbeid, grond en kapitaal in het bedrijf samenwerken.

Nu is het natuurlijk zo, dat men zijn beleid maar niet uitsluitend van economisch gezichtspunt uit kan opbouwen. Het „rein wirtschaftliche” is maar één kant van de zaak en men zal evenzeer met andere aspecten, zoals het sociale en eventueel het militaire, rekening moeten houden. Indien echter het economische aspect te zeer op de achtergrond wordt geschoven, doet zich als ernstig bezwaar gevoelen, dat een dergelijk beleid het doorvoeren van uit economisch gezichtspunt noodzakelijke, structurele wijzigingen in de organisatie van de bedrijven in de weg gaat staan. Wil men niet het risico lopen van verstarring van de bestaande structuur der bedrijven, dan zal men met het economisch aspect, bij de bepaling van wat nog sociaal-economisch verantwoord is, in voldoende mate rekening moeten houden.

5 DE PRAKTISCHE UITVOERBAARHEID VAN HET BELEID

Dit betekent, dat men een bedrijfstype tot uitgangspunt van het algemene beleid moet kiezen, dat vrij zeker groter is dan de massa der bestaande bedrijven en dat daarom moderner kan worden uitgerust en goedkoper kan produceren. Dit algemene beleid zou men eventueel kunnen aanvullen met al dan niet tijdelijke bijzondere maatregelen ten behoeve van die bedrijven, welke niet of nog niet aan de gestelde eisen kunnen voldoen. Ik ben mij er van bewust, dat een dergelijk beleid gemakkelijker geformuleerd dan uitgevoerd kan worden. De

weerstanden tegen een structurele verandering van onze landbouwbedrijven zijn immers zeer groot en liggen zeker niet alleen, zelfs niet in hoofdzaak, op het gebied van de prijzen, welke de boer voor zijn producten kan maken. De agrarische bevolkingsdruk, de landhonger, de beperkte mogelijkheden in de richting van intensievere vormen van bodemgebruik (als fruitteelt en groenteteelt) zijn m.i. veel belangrijker remmingen op de weg naar een economisch gezondere organisatie van onze landbouwbedrijven. De grote moeilijkheid is nu of men, als er zo grote fundamentele weerstanden bestaan tegen een economisch gewenste structurele verandering (weerstanden die eigenlijk niemand binnen afzienbare tijd kan wegnemen), wel hiervan kan abstraheren bij de opbouw van het algemene landbouwbeleid, door dit beleid af te stemmen op een bedrijf, dat vandaag of in de naaste toekomst wel sociaal-economisch verantwoord is, maar dat in zijn organisatie belangrijk afwijkt van de grote massa der bedrijven.

Hieruit komt duidelijk naar voren, dat het landbouwbeleid nooit alleen een prijsbeleid kan zijn, maar dat het in al zijn onderdelen gericht dient te worden op een gezondere organisatie, een gezondere structuur van onze bedrijven.

Een prijsbeleid, dat het goed geleide, sociaal-economisch verantwoorde bedrijf tot uitgangspunt neemt en waarbij het element „economisch verantwoord” geen phrase maar een werkelijkheid is, is m.i. eigenlijk alleen maar acceptabel als wij er tevens in slagen de fundamentele oorzaken, welke een ontwikkeling naar een gezondere bedrijfsstructuur in de weg staan, weg te nemen. Cultuurtechnische maatregelen, vermindering van de agrarische bevolkingsdruk, sanering van de bedrijfsgrootte en soortgelijke maatregelen moeten de voorwaarden scheppen voor een landbouwbeleid, dat het gezonde, goed geleide sociaal-economisch verantwoorde bedrijf tot uitgangspunt heeft. Zouden wij daarin falen, dan blijft m.i. het uitgangspunt van het beleid wat het in de achter ons liggende jaren geweest is: een phrase en geen werkelijkheid.

DISCUSSIE

IR. R. VAN HEES: Liggen de beide maatstaven, waaraan men het al of niet economisch verantwoord zijn kan afmeten, in elkaars verlengde?

Dit veronderstellende, zou men de indeling volgens het eerste criterium de ruime en volgens het tweede de beperkte opvatting van het begrip „economisch verantwoord” kunnen noemen.

Antwoord: Deze begrippen liggen niet in elkaars verlengde, maar zij staan naast elkaar. Men kan niet zeggen dat het ene criterium ruimer is dan het andere. Men zou zich b.v. kunnen voorstellen dat volgens het eerste criterium van een zodanig laag prijsniveau wordt uitgegaan, dat geen enkel bedrijf daarbij economisch verantwoord is. In dit, uiteraard theoretische, geval is de indeling volgens het eerste criterium zelfs beperkter dan volgens het tweede criterium.

IR. A. W. v. D. BAN: Inleider heeft gesteld, dat een bedrijf pas economisch verantwoord kan worden genoemd, indien elk der productiefactoren elders geen groter nut kan opleveren. Wat betekent dit nu in de praktijk?

Indien op een bepaald bedrijf de ondernemer een arbeidsinkomen ontvangt dat lager ligt dan het loon van een volwaardige arbeider in loondienst, moet hij dan zijn bedrijf opgeven en in loondienst gaan werken? Zijn arbeid kan immers elders een groter nut opleveren?

Antwoord: Wanneer een ondernemer een arbeidsinkomen heeft dat lager ligt dan het loon van een betaalde arbeidskracht, dan is dit een symptoom dat er iets fout is. De

oorzaak kan liggen in een slechte, inefficiënte bedrijfsvoering of in een economisch niet verantwoorde organisatie van het bedrijf.

Is de bedrijfsvoering in orde, wordt het bedrijf dus „goed geleid”, dan moet men de oorzaak in een economisch niet verantwoorde organisatie zoeken. Men mag echter niet concluderen, dat een te laag arbeidsinkomen uitsluitend toegeschreven moet worden aan een onjuist gebruik van de arbeid. Dit inkomen komt voort uit de samenwerking van arbeid, grond en kapitaal. Een te laag arbeidsinkomen op een goed geleid bedrijf is een symptoom van het feit dat er iets fout is in de organisatie. Men zal dus moeten zoeken naar een verbetering van de organisatie van het bedrijf, d.w.z. naar een verandering van de verhouding waarin de productiefactoren grond, arbeid en kapitaal met elkaar samenwerken. Een dergelijke structuurwijziging kan zich op zeer veel verschillende manieren voltrekken. Men kan het zoeken in mechanisatie, gepaard gaande met afvloeiing van arbeidskrachten, in een ontwikkeling in de richting van meer intensieve vormen van bodemgebruik (fruitteelt, groenteteelt enz.), in een vergroting van de oppervlakte cultuurgrond e.d.

DR. E. v. D. WIEL: De inleider stelt, dat een bedrijf pas economisch verantwoord is, wanneer elk der productiefactoren elders geen groter nut kan opleveren. Hoe moeten we dit zien in internationaal verband? Moeten we het nut dat de verschillende productiefactoren voortbrengen in nationale of in internationale waarde meten?

Indien b.v. kunstmatig een nationale tarweprijs van f 25 wordt gehandhaafd, dan is het denkbaar dat de productiefactoren, die bij de voortbrenging van tarwe samenwerken, elders geen grotere waarde kunnen voortbrengen. Zou men dezelfde tarwe op de wereldmarkt voor f 20 kopen, dan zou men tot een tegengestelde conclusie kunnen komen, d.w.z. dat het voordelig zou zijn de productiefactoren in de industrie aan te wenden en de tarwe voor lagere prijs te importeren.

Het nationale inkomen zou dan toenemen.

We kunnen dus aan het begrip „economisch verantwoord” zowel een „nationale” als een „internationale” uitleg geven.

Antwoord: Dit is inderdaad het geval. Uit oogpunt van beleid is er echter de moeilijkheid, dat de wereldmarkt in vele gevallen niet anders is dan een overschottenmarkt. Strikt economisch geredeneerd, moet men een internationale waarde-maatstaf hanteren om te beoordelen of een bedrijf economisch verantwoord is. In het praktische beleid is dit echter om allerlei redenen (sociaal, militaire enz.) niet vol te houden.

In de praktijk zal men daarom met nationale maatstaven werken, waarbij men er echter wel naar kan streven, zo weinig mogelijk met het aspect van de internationale arbeidsverdeling in strijd te komen. Ook hier zal men moeten streven naar een compromis.

